

3. Дягілева Ж. А. Лексико-фразеологічні засоби вербалізації концепту FREUNDSCHAFT / ДРУЖБА в німецькій мові : дис. ... канд. філол. наук / Ж. А. Дягілева. – К. : КНЛУ, 2011. – 205 с.
4. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика: Нариси : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Жайворонок В. В. – К. : Довіра, 2007. – 262 с.
5. Залевская А. А. Концепт как достояние индивида / А. А. Залевская // Слово. Текст. Избранные труды. – М. : [б. и.], 2005. – С. 234–244.
6. Карасик В. И. Языковой круг : личность, концепты, дискурс / Карасик В. И. – Волгоград : Перемена, 2002. – 477 с.
7. Колшанский Г. В. Объективная картина мира в познании языка / Колшанский Г. В. – М. : Наука, 1990. – 108 с.
8. Кошарная С. А. Миф и язык: Опыт лингвокультурологической реконструкции русской мифологической картины мира / Кошарная С. А. – Белгород : Изд-во БГУ, 2002. – 288 с.
9. Кривонос А. Т. Мышление, язык и крушение мифов о «лингвистической относительности», «языковой картине мира» и «марксистско-ленинском языкознании» (Подступы к сущности языка) / А. Т. Кривонос. – М. ; Нью-Йорк : ЧеРо, 2006. – 821 с.
10. Левицкий В. В. Этимологический словарь германских языков. Т. 1. / Левицкий В. В. – Винница : Нова кн., 2010. – 614 с.
11. Лыткина О. И. К вопросу о типологии концептов в современной лингвистике / О. И. Лыткина // Вестн. МГГУ им. М. А. Шолохова. Филологические науки. – 2010. – Вып. 2. – С. 68–75.
12. Маковский М. М. Историко-этимологический словарь английского языка / Маковский М. М. – М. : Изд. дом «Диалог», 1999. – 416 с.
13. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика : учеб. пособие / В. А. Маслова. – 3-е изд., перераб. и доп. – Минск : ТетраСистемс, 2008. – 272 с.
14. Маслова В. А. Лингвокультурология : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Маслова В. А. – М. : Академия, 2001. – 208 с.
15. Обыденное метаязыковое сознание : онтологический и гносеологический аспекты. Ч. 1. : коллектив. моногр. / [отв. ред. Н. Д. Голев]. – Кемерово ; Барнаул : [б. и.], 2009. – 400 с.
16. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / Селіванова О. О. – Полтава : Довкілля-К, 2010. – С. 768–770.
17. Сергеева Е. Н. Понятие концепта и аспекты его изучения в современной лингвистике / Е. Н. Сергеева // Вестник ВЭГУ. – Уфа, 2009. – № 3 (41). – С. 72–85.
18. Язык и культура. Третья международная конференция : доклады / сост. С. Б. Бураго. – Киев : [б. и.], 1994. – С. 16–17.
19. Der Große Duden. Herkunftswörterbuch der deutschen Sprache. Etymologie. B. 7. – Mannheim, 1963. – 816 S.
20. Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache / Herausgeber Götz, D., Haensch, G., Wellmann, H. – Berlin-München : Langenscheidt Verlag, 2008. – 1307 S.
21. Küpper H. Pons-Wörterbuch der deutschen Umgangssprache / Küpper H. 1. Aufl., 4. Nachdr. – Stuttgart : Ernst Klett Verlag, 1990. – 959 S.
22. Paul H. Deutsches Wörterbuch / [unter Mitarbeit von Heidrun Kämper-Jensen]. 9. vollständig neubearbeitete Auflage. – Tübingen : Max Niemeyer Verlag, 1992. – 1130 S.
23. Wahrig G. Deutsches Wörterbuch / Wahrig G. – Gütersloh-München : Bertelsmann Lexikon Verlag, 1992. – 1493 S.

Статтю подано до редколегії
23.03.2012 р.

УДК 811.161.1'42

В. А. Ущина – кандидат філологічних наук, доцент
кафедри англійської філології Волинського
національного університету імені Лесі Українки

Лінгвокультурний типаж «перша леді США»

*Роботу виконано на кафедрі англійської
філології ВНУ ім. Лесі Українки*

У статті з'ясовано вербальні та невербальні вияви лінгвокультурного типажу «перша леді США» як особливого ментального утворення, у якому відображено національні цінності культури, історії та ідеології

© Ущина В. А., 2012

американців. Стверджено, що лінгвокультурний типаж «перша леді» належить до американських лінгвокультурних концептів.

Ключові слова: лінгвокультурний типаж, лінгвоперсонологія, мовна картина світу, мовленнєва поведінка.

Ущина В. А. Лінгвокультурный типаж «первая леди США». В статье рассматриваются вербальные и невербальные особенности проявления лінгвокультурного типажа «первая леди США» как определенного ментального образования, в котором отображаются национальные ценности культуры, истории и идеологии американского народа. Предполагается, что лінгвокультурный типаж «первая леди» относится к числу американских лінгвокультурных концептов.

Ключевые слова: лінгвокультурный типаж, лінгвоперсонология, языковая картина мира, речевое поведение.

Ushchyna V. A. Typical «First Lady Of the United States»: Linguistic and Cultural Perspectives. The article studies the peculiarities of the typical American First Lady's verbal and non-verbal behavior as a specific mental creation reflecting the national culture and ideology of the American people, and thus, being an important element of the American linguistic worldview.

Key words: linguistic and cultural type, worldview, verbal behavior, national mentality.

Постановка наукової проблеми та її значення. У сучасних наукових парадигмах філології активно використовують не лише антропоцентричний, а й етноцентричний підхід до аналізу мовних явищ. У зв'язку з цим мовну семантику осмислюють у рамках кореляцій між системою концептуальних зв'язків і категоризацією об'єктивно наявних предметів і явищ крізь призму національного менталітету і національної культури. Однією з ключових тенденцій останніх десятиліть є пошук смислових і мовних домінант національних культур для моделювання мовної картини світу і створення алгоритму комунікації в конкретній лінгвокультурі. Особливий інтерес викликають проблеми лінгвоконцептології і лінгвоперсонології як базових відгалужень лінгвокультурології. Синтез цих галузей знань уможливив виникнення теорії лінгвокультурних типажів, у рамках якої досліджуються концепти типізованої особистості [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7].

Актуальність дослідження не викликає сумніву, оскільки лінгвоперсонологія належить до нових напрямків лінгвістичних досліджень. **Предметом** вивчення лінгвоперсонології є лінгвокультурні типажі (далі ЛКТ) – образи представників певної культури, соціально-комунікативні ролі, вияви яких є важливими константами для певної культури. Їх вивчення має глибокий культурологічний смисл, оскільки дає змогу краще зрозуміти особливості мовного і позамовного середовища існування особистості, дає ключ до розуміння своєрідності чужого етносу [6, 19].

Як зазначає В. І. Карасик, «у лінгвокультурі можна виділити тих узагальнених представників відповідного суспільства, які виявляються не орієнтиром для наслідування, а стабільним типажем, який постійно фігурує в концептосфері та існує в колективній свідомості носіїв цієї лінгвокультури» [3, 180]. Як абстрактне ментальне утворення, ЛКТ є різновидом концепту, змістом якого є типізована особистість. Традиційно виділяють образний, понятійний і ціннісний складники концепту «лінгвокультурний типаж N» [3, 181]. ЛКТ співвідноситься з іншими поняттями, що характеризують людину як мовну особистість – через призму її комунікативної поведінки. Такими суміжними поняттями є «роль», «стереотип», «амплуа», «персонаж», «імідж», «мовленнєвий портрет».

Як узагальнені образи представників тієї чи іншої лінгвокультури, які легко впізнаються і поведінка яких втілює норми й цінності соціуму, ЛКТ досліджують за допомогою методів лінгвістичного аналізу, а також методів суміжних наук – психолінгвістики, соціолінгвістики, дискурсології і т. ін. Моделлю опису лінгвокультурних типажів став алгоритм, що його запропонувала О. А. Дмитрієва. Цей алгоритм передбачає поетапний аналіз понятійного, образного і ціннісного складників ЛКТ, паралельно з висвітленням культурних, соціальних і психологічних особливостей типізованої особистості [2].

Об'єктом статті є лінгвокультурний типаж «ПЕРША ЛЕДІ США», а **предметом** слугують лексичні одиниці та текстові фрагменти, які репрезентують понятійні, образно-перцептивні, оцінні та мовленнєві характеристики цього типажу. **Метою** дослідження є не лише опис згаданого вище ЛКТ, а й спроба аналізу його значення для американської національної самосвідомості.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження. Лінгвокультурний типаж «американська перша леді» посідає ключове місце в лінгвокультурі США, оскільки є важливим джерелом інформації про фундаментальні цінності американців. Моделювання ЛКТ «американська перша леді» ми здійснювали за такою схемою: опис понятійного змісту

концепту, визначення образно-перцептивних ознак типу в мовній свідомості, виявлення оцінних характеристик цього ЛКТ, аналіз вербальної та невербальної поведінки конкретних особистісних реалізацій типу.

Понятійний зміст лінгвокультурного типу «американська перша леді» досліджували через аналіз дефініцій, узятих із тлумачних словників, підручників з історії й політології, а також художньої літератури. Засобом вербалізації концепту є лексема *'First Lady'*, яка акумулює найбільш значимі асоціативні зв'язки в ментальних системах носіїв цієї лінгвокультури. Причому зазвичай англійською мовою ці два слова пишуться з великої літери, якщо вжиті у значенні «перша леді – дружина президента», що підкреслює особливе місце, яке цей феномен посідає у свідомості американців. Крім того, існує навіть акронім FLOTUS (*First Lady of the United States*), що не має еквівалентів у жодній іншій мові світу.

Своєрідність національного менталітету американців сягає корінням в особливості історичного, політичного та соціокультурного розвитку США. Використання титулу *'First Lady'* для позначення дружини президента або ж іншої особи, яка виконує обов'язки господині Білого дому, з'явилося у середині XIX ст. У часи становлення республіки та демократії дружини тодішніх президентів випробували різноманітні номінації для своєї ролі, а саме, - *'Mrs. President'*, *'Lady'*, *'Mrs. Presidentress'*, *'Queen of the White House'*. Згідно з легендою, уперше титул *'First Lady'* було вжито в 1849 році, під час виголошення прощальної промови на поховальній церемонії Доллі Медісон, дружини Джеймса Медісона. Першу письмову згадку про використання цього титулу зафіксовано в записках Вільяма Рассела, в яких він описує Мері Тодд Лінкольн, називаючи її *'First Lady in the Land'*. Загальне національне визнання й поширення титул отримав у 1877 році, коли так назвали Люсі Хейс у газетній статті про інавгурацію її чоловіка, Президента Рутефорда Хейса. Цікавим є той факт, що лише після Другої світової війни титул *'First Lady'* покинув межі США і почав використовуватися в інших лінгвокультурах.

Аналіз мовного матеріалу, пов'язаного з використанням лексеми *'First Lady'*, дав змогу виділити в понятійній структурі ЛКТ такі базові компоненти: «перша леді як дружина Президента США», «перша леді як публічна особистість», «перша леді як національна знаменитість», «перша леді як громадсько-політичний діяч», «перша леді як жінка й матір».

Роль і місце першої леді держави США є надзвичайно символічними, оскільки відображаються в глибоких, часто підсвідомих віруваннях американців. Посада першої леді не є виборною, не існує офіційного переліку її обов'язків, однак усім дружинам американських президентів належить досить визначне місце у владній структурі США:

'The way that she fulfills her role as First Lady marks a real 'departure'. Her husband consults her on political policy and trusts her as his closest adviser. Who is she? «She» is Nellie Taft, Florence Harding, Edith Wilson, Eleanor Roosevelt and Rosalyn Carter» [15, 18]. У наведеному фрагменті спостерігаємо звернення до збірного образу «першої леді», який існує в ментальних системах усіх представників цієї лінгвокультури і має схожі конотації. Загальновідомо, що перша леді США – це дружина Президента, яка бере активну участь у житті країни, очолює всілякі благодійні фонди і програми, займає незмінну позицію у всіх починаннях і кампаніях чоловіка (у тому числі й передвиборчій гонці), а також достойно представляє його в мас-медіа. Згідно із соціологічними опитуваннями, більше половини американців обов'язково зважають на особистість дружини кандидата під час виборів президента.

Образно-перцептивні характеристики ЛКТ *'First Lady'* виявлено в результаті аналізу текстових фрагментів, у яких був окреслений цей типаж. Як пише К. Кемпбел, «перші леді стали іконами для американського жіноцтва» [11, 7]. М. Карлсон в одній зі своїх статей в журналі «Time» називає інститут першої леді «*the most tradition-bound and antiquated model of American womanhood*» [12, 39]. Їй заперечує відома австралійка, активістка феміністського руху, Дж. Гріп, яка стверджує, що сучасна перша леді «*is the archetypal lipstick-skirt-high-heels beside the archetypal suit*» (цит. за 13). Згідно з М. Бок: «*In the White House, the choice is to be a dutiful reflection of the husband's virtue or to devour the husband's strengths*» [9, 34]. Підтвердження цієї ж думки знаходимо в іншій роботі: «*Throughout the nation's history, advancing a husband's career through social entertainment has been a traditional female role; and the primary duty of the first lady is that of a successful White House hostess*» [10, 95].

Найбільш частотним образно-перцептивним елементом ЛКТ є концептуальна репрезентація окремих представників цього типу, а також літературних або екранізованих персонажів.

Так, Хіларі Клінтон вважали однією з найбільш самостійних і незалежних перших леді в історії США, що завжди викликало деяку неприязнь у пересічних американців і активно обговорювалось у пресі: «*Five-star first lady: Ms. Hillary Rodham Clinton's Real Boss*» (Time, 1993). Подібне негативне ставлення до пані Клінтон згадується у статті К. Кемпбел «*The Discursive*» *Performance of Femininity: Hating Hillary*' [11, 1]. Барбара Буш завжди позиціонувала себе в ролі «*national mother*», а Пат Ніксон (у пам'яті американців) утілювала ідеал «*domesticity*» з її любов'ю до шиття, прасування і т. ін.: «*Americans historically have expected first ladies to reflect the ideas of home, family and womanhood*» [8, 5].

До ознак, що характеризують зовнішність типу «перша леді», належать уявлення про вік, стать та одяг дружини Президента. Традиційно це – біла жінка середнього віку, із середнього або вищого класу, елегантно одягнута та акуратно і по-сучасному зачесана. Характеристика «освіта» містить ознаки «хороша приватна школа» та університет із групи «Ivy League».

Вивчення текстового матеріалу дало змогу припустити, що для типу «перша леді» характерний певний набір рис характеру: «*vocal, independent presidential spouses*», «*strong and efficient*», «*man in charge*», «*strong and intelligent, but if the first lady comes through as being too strong and too intelligent, it makes the husband look like a wimp*» [13, 3–9]. У свідомості американців ідеальною є перша леді, у якої з дитинства виховували вміння тримати себе в руках, не виявляти бурхливо емоцій і завжди в усьому підтримувати чоловіка: «*How had she managed to become such a popular First Lady? Her father said it was because the country had watched her grow up, but she thought it was because she'd been trained from childhood to be in the public eye without making serious missteps*» [16, 5].

Так, базовими конститутивними характеристиками ЛКТ «американська перша леді» є 1) жінка, 2) одружена, 3) освічена, 4) добре вихована, 5) зі стриманим характером, 6) елегантна, 7) з високим соціальним статусом, 8) має активну громадянську позицію, 9) хороша дружина і матір, 10) володіє ораторським мистецтвом.

Специфіка дослідження цього ЛКТ полягає у виявленні особливостей його комунікативної поведінки. Згідно з В. І. Карасиком, комунікативний типаж – це «типізована особистість», представник певної етносоціальної групи, якого легко ідентифікувати за характерною вербальною та невербальною поведінкою і ціннісною орієнтацією [4].

Так, дискурсивна сутність першої леді, її риторика є невід'ємним складником цього типу та надзвичайно важливим елементом успіху її чоловіка на посту Президента США. Виявлено, що мовленнєва поведінка представників ЛКТ «американська леді» – суворо ритуалізована й обмежена комунікативними правилами соціуму. Йдеться навіть про певну комунікативну легітимність («*rhetorical legitimacy*» – термін належить О. Томасу) [17, 41], що вимагає дотримання встановлених конвенцій у спілкуванні. Будь-які відхилення від цих правил у мовленнєвій поведінці репрезентантів цього ЛКТ викликають жорстку критику у медіа і, як результат, несхвалення суспільства, оскільки порушують усталену структуру лінгвокультурного типу. Особливо цікавою для дослідження комунікативної поведінки першої леді виявилася передвиборча президентська кампанія у США 2008 року, оскільки все у ній було «вперше». Уперше в історії цієї країни в президентській гонці брала участь жінка, яка до того ж раніше виконувала роль першої леді, а в результаті обійняла посаду держсекретаря. Уперше найвищий пост у державі дістався її соратнику по партії – чорношкірому кандидатові. І, нарешті, уперше афроамериканка стала першою леді. Усе це створило незвичні комунікативні умови для учасників цієї політичної мовленнєвої взаємодії і справило неабиякий вплив на їхню риторичку. Мішель Обама, одна з ключових фігур у цій конфігурації, ламає всі стереотипи про лінгвокультурний типаж і стає не зовсім типовою першою леді, що відкриває перед нами цікаві перспективи для подальших досліджень. Нетиповою є і її мовленнєва поведінка, яка виходить за межі прийнятих в американській лінгвокультурі правил і конвенцій. Наприклад, в одному із інтерв'ю журналу «Glamour» пані Обама назвала свого чоловіка, на той час майбутнього президента, «*snore-y and stinky*» [14], що не могло не викликати негативної реакції в американському суспільстві. Або ж один з її коментарів стосовно можливих змін на краще через обрання Барака Обами на пост президента звучав так: «*For the first time in my adult life, I am proud of my country*»

(*political rally in Wisconsin, February, 20, 2008*) [17, 41]. Це необережне і неоднозначне висловлення стало ідеальним приводом для гарячої критики Мішель Обами, оскільки така заява ставила під сумнів патріотизм першої леді, що є неприпустимим для американців узагалі, і тим більше для репрезентанта цього ЛКТ зокрема. Таким чином, ми припускаємо, що мовленнєва поведінка М. Обами є тим винятком, який підкреслює правило, – адже існує цілий ряд усталених норм і конвенційних обмежень комунікативної поведінки першої леді США, будь-які порушення яких викликають обурення суспільства, оскільки не відповідають наявному типажеві.

Висновок. Проведене дослідження дає змогу стверджувати, що лінгвокультурний типаж «американська перша леді» є актуальним для масової свідомості американців, а тому яскраво представлений у системі мови, активно обговорюється в художніх та медійних текстах та критично оцінюється американцями. Ми стверджуємо, що ЛКТ «перша леді» належить до американських національних лінгвокультурних концептів. Американці дуже уважно ставляться до особистості першої леді, прискіпливо оцінюючи її поведінку – і вербальну, і невербальну. Отже, лінгвокультурний типаж «перша леді» є своєрідним ментальним утворенням, що відображає національну ідеологію американського соціуму.

Список використаної літератури

1. Губогло М. Н. Идентификация личности : этносоциол. очерки / М. Н. Губогло. – М. : Наука, 2003. – 763 с.
2. Дмитриева О. А. Лингвокультурные типы России и Франции XIX века : монография / О. А. Дмитриева. – Волгоград : Перемена, 2007. – 307с.
3. Карасик В. И. Языковые ключи / В. И. Карасик. – М. : Гнозис, 2009. – 406 с.
4. Карасик В. И. Дискурсивная персонология / В. И. Карасик // Язык, коммуникация и социальная среда. – Волгоград : Изд-во ВГПУ, 2007. – Вып. 5. – С. 78–86.
5. Карасик В. И. Лингвокультурный типаж «английский чудак» / В. И. Карасик, Е. А. Ярмахова. – М. : Гнозис, 2006. – 240 с.
6. Седов К. Ф. Теоретическая модель лингвоперсонологии / К. Ф. Седов // Вопросы психолингвистики. – 2008. – № 7. – С. 12–22.
7. Уфаева И. Ю. Лингвокультурный типаж Hispanic : автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – Нижний Новгород : НГЛУ им. Н. А. Добролюбова, 2008. – 24 с.
8. Anderson K. The First Lady. A Site of «American Womanhood» // *Inventing a Voice: the rhetoric of American First Ladies of the twentieth century* / Ed. By Molly M. Werheimer. – NY : Rowman & Littlefield Publishers, 2004.
9. Bock M. The Role of First Ladies. A Comparison Between the USA and Europe / M. Bock // CRIN Verlage. – 2009. – 64 p.
10. Burrell V. Public Opinion, the First Ladyship, and Hillary Rodham Clinton (Women and Politics) / V. Burrell. – Routledge. – 2001. – 178 p.
11. Campbell K. 'The Discursive Performance of Femininity: Hating Hillary'. *Rhetoric and Public Affairs*. 1, Spring, 1998. – P. 1–20.
12. Carlson M. 'The Dynamic Duo' / M. Carlson // *Time*. – 1993. – January 4. – P. 39–40.
13. *Inventing a Voice: the rhetoric of American First Ladies of the twentieth century* / Ed. By Molly M. Werheimer. – NY : Rowman & Littlefield Publishers. – 2004. – 438 p.
14. Lewis L. t. Your Next First Lady // *Glamour*. – 2007. – September 3.
15. Mayo E. First Ladies: Political Role and Public Image / E. Mayo, D. Meringolo. – Washington DC: Smithsonian Institute. – 1994. – 80 p.
16. Philips S. E. First Lady / S. E. Philips. – New York : Avon Books, 2000. – 376 p.
17. Thomas M'Balía. Words as Weapons: The Metaphorical Attack of Michelle Obama in US Print Headlines // *Texas Linguistic Forum* 53 // *Proceedings of the 17th Annual Symposium About Language and Society*. – Austin : Thomas. – 2009. – P. 39–49.

Статтю подано до редколегії
23.03.2012 р.